EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİ

KARL MARKS

EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE GİRİŞ

A. GİRİŞ
ÜRETİM, TÜKETİM, DAĞITIM, DEĞİŞİM (DOLAŞIM)

I. Ü R E T İ M

a) Bu incelemenin konusu, her şeyden önce, *maddi üre*timdir.

Toplum olarak üretimde bulunan bireyler -bundan dolayı da toplumsal bakımdan belirlenmiş bireylerin üretimi, işte hareket noktamız. Smith ve Ricardo'nun incelemelerine başlangıç olarak kabul ettikleri bireysel ve tecrit edilmiş avcı ve balıkçı, 18. yüzyılın gerçeğe uymayan yavan hayalleri içinde yer alırlar. Bunlar, bazı uygarlık tarihçilerinin sandıkları gibi, pek aşırı inceliklere karşı basit bir tepkiyi, ve iyice anlaşılmayan doğa koşullarına bir dönüşü hiç de ifade etmeyen robensonculuklardır. Aynı şekilde, nitelik bakımından birbirinden bağımsız olan konular arasında, bir antlaşma (sayfa 245) ile ilişkiler ve bağlar kuran Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* de, bu biçimde bir doğacılığa dayanmaktan uzaktır. Bunların hepsi görünüştür, küçük ve büyük robensonculuklarda sırf estetik nitelikte görünüş. Gerçekte sözkonusu olan, 16. yüzyılda hazırlanmakta olan ve 18. yüzyılda dev adımlarla olgunluğa doğru yürüyen "burjuva toplumun" müjdelenmesidir. Serbest rekabetin hüküm sürdüğü bu toplumda, birey, kendisini daha önceki tarihsel çağlarda belirli ve sınırları çizili bir insan konglomerasının (yığışımının) unsuru haline getiren doğal vb. bağlardan kopmuş olarak görülmektedir. 18. yüzyıl peygamberleri için -ki Smith ve Ricardo da onların tutumlarını tam olarak benimsemiş bulunmaktadırlar-, bir yandan feodal toplum biçimlerinin dağılmasından, öte yandan 16. yüzyıldan beri gelişmiş olan, yani üretim güçlerinden meydana gelen bu 18. yüzyıl bireyi, *geçmişte yaşamış olan* bir ideal gibi görünmektedir. Onlar, bunda bir tarihsel sonuç değil, tarihin bir hareket noktasını görmektedirler, çünkü onlar, bu bireyi, bir tarih ürünü olarak değil, bir doğa verisi olarak, insan doğası kavramlarına uygun doğal bir şey gibi değerlendirmektedirler. Bu hayal şimdiye kadar her yeni çağın paylaştığı bir hayaldir. 18. yüzyıla birçok bakımlardan karşı çıkan ve aristokrat niteliği ile tarihsel alanda daha çok tutunabilen Steuart, bu safça hayalden kendini kurtarmıştır.

Tarihte ne kadar gerilere gidersek birey, -ve üretici birey de- o ölçüde, bir bağımlılık durumunda, daha büyük bir bütünün üyesi olarak görünmektedir: bu durum, ilkönce aile içinde ve kabileyi meydana getirecek kadar genişlemiş olan aile içinde; daha sonra da kabilelerin çatışmasından ve birbiriyle kaynaşmasından meydana gelen değişik toplum biçimlerinde tamamen doğal olarak belirmektedir. Toplumsal bütünün değişik biçimlerinin, bireye, özel amaçlarını gerçekleştirmeye yarayan basit bir araç olarak kendi dışında bir gereksinme olarak görünmeleri, ancak 18. yüzyılın (sayfa 246) "burjuva toplumu"nda olmuştur. Ama bu görüşü, tecrit edilmiş birey görüşünü doğuran çağ, toplumsal ilişkilerin (bu bakımdan genel bir niteliğe bürünerek) geçmişte görülmedik büyük bir gelişmeye ulaştıkları çağdır. İnsan, sözcüğün tam anlamıyla, bir zwon politikon[2*] yalnızca toplumcul bir hayvan değil, ancak kendini toplum içinde tecrit edebilen bir hayvan. Toplum dışında tecrit edilmiş birey tarafından gerçekleştirilen üretim -ki bu ıssız bir yere raslantı olarak götürülmüş olan ve topluma özgü güçlere sahip bulunan bir uygar kişinin başına gelebilecek istisnai bir haldir- birbiriyle konuşan canlı bireylerin bulunmadığı yerde dilin gelişmesi kadar saçma bir şeydir. Bu konu üzerinde daha fazla durmanın gereği yoktur. 18. yüzyıl insanları arasında bir anlamı ve varlık nedeni olan bu safça görüşler, Bastiat, Carey, Proudhon vb. tarafından çok ciddi olarak çağdaş ekonomi politiğin içine sokulmaya kalkışılmamış olsaydı, bu noktaya değinmenin gereği de olmazdı. Proudhon için, tarihsel kökenlerini bilmediği bir iktisadi ilişkiyi, tarihsel-felsefi bakımdan açıklayabilmek için mitolojiye başvurmak; elbette ki kolay bir yoldur; bu ilişki fikri, Adem'in ya da Prometeus'un aklına günün birinde hazır olarak gelmiş, ve onlar da bunu dünyaya kabul ettirmişler, vb... sayıklamaya varan *locus communis*[3*] kadar usandırıcı bir şey olamaz.

TARİHSEL ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN SÜRDÜRÜLMESİ
GENEL OLARAK ÜRETİM VE DAĞITIM. MÜLKİYET

Demek ki, bizim, üretim deyince, sözkonusu ettiğimiz, toplumsal gelişmenin belirli bir aşamasında üretimdir - toplum içinde yaşayan bireylerin üretimidir. Dolayısıyla, genel olarak üretimin, sözünü etmek için, ya üretimin değişik aşamalarında gelişmesinin tarihsel sürecini izlemeli, ya da belirli bir tarihsel dönemin ele almadığı, örneğin gerçekte (sayfa 247) bizim asıl konumuz olan modern burjuva üretiminin ele alındığı, baştan belirtilmelidir. Ama üretimin bütün dönemlerinin bazı ortak nitelikleri, bazı ortak belirtileri vardır. *Genel olarak üretim* soyut bir kavramdır, ama ortak özelliklere dikkati çektiği ve bunları tam olarak belirttiği ölçüde bizi yinelemelerden kurtarmasıyla akla-uygun bir soyutlamadır. Bununla birlikte, bu *genel* nitelik, ya da bu ortak özellikler kıyaslama olanağı sağladığı gibi, öğeleri birbirinden ayrılarak değişik niteliklere bürünen çapraşık bir bütün oluşturur. Bu niteliklerden bir kısmı bütün dönemleri kapsar, bir kısmı ise dönemlerden ancak birkaçı için geçerlidir. Bu özelliklerden bazıları, en modern dönemin olduğu gibi, en eski dönemin de ortak özelliğidir. Bunlar olmadan, herhangi bir üretim düşünülemez. Ama en gelişmiş dillerin, en az gelişmiş dillerle ortak yasaları ve özellikleri bulunmasına karşılık, bu dillerin evrimini teşkil eden şey, bu genel ve ortak niteliklerden onları ayırdeden şeydir; onun için -özne olan insanın ve nesne olan doğanın aynı oluşu olgusundan meydana gelen- birliğin, temel farkları unutturmaması için genel olarak üretim için geçerli özel1ikleri iyice ayırdetmek gerekir. Örneğin şu anda mevcut olan toplumsal ilişkilerin sonsuzluğunu ve uyumunu tanıtlama iddiasında olan çağdaş iktisatçıların bütün bilgelikleri işte bunu unutmalarından gelmektedir. Örneğin, üretim aleti olmadan (bu alet insan eli olsa bile) üretim de olmaz. Sözkonusu emek, vahşi insanın elinin yinelenen idmanının geliştirdiği ve saptadığı ustalık olsa bile, geçmişte birikmiş emek olmadan üretim de olmaz. Öteki nitelikleri arasında sermaye de bir üretim aletidir, o da geçmişteki emek, nesnelliktir. Demek ki, sermaye, evrensel ve sonsuz doğal bir ilişkidir; evet ama, "üretim aletini" sermaye biçimine sokan biricik şeyi, "birikmiş emeği", özgül unsurun kendisini, görmezlikten gelmek koşuluyla, üretim ilişkilerinin tüm öyküsü, örneğin Carey'de olduğu gibi, hükümetlerin kötü niyetli tutumlarının kışkırttığı bir (sayfa 248) sahtecilik olarak görülür. Genel olarak üretim olmadığına göre, genel üretim de olmaz. Üretim, her zaman üretimin özel bir koludur -örneğin tarım, hayvancılık, imalat vb.- ya da bir bütün oluşturur. Ama ekonomi politik, teknoloji değildir. Belirli bir toplumsal aşamada, üretimin genel sınırlamalarıyla, üretimin özel biçimleri arasındaki ilişkiyi başka yerde (ilerde) açıklamak gerekecektir. Ve ensonu, üretim, yalnızca bir özel üretim de değildir. Üretim kollarının az ya da çok, geniş ve zengin bütünü üzerinde eylemini icra eden bir toplumsal konunun belirli bir varlığı biçiminde her zaman görünür. Bilimsel açıklama ile gerçek hareket arasındaki ilişkiyi de incelemenin yeri burası değildir. Genel olarak üretim. Üretimin özel kolları. Tümü içinde ele alınan üretim.

Ekonomi politikte herhangi bir incelemeden önce, bir genel bölüm koymak modadır -özellikle *üretim* başlığı altındaki incelemeden önce bu yapılır (örneğin J. St. Mill'e bakınız)-, bu genel bölümde her türlü üretimin *genel koşulları* ele alınır. Bu genel bölüm şunları içerir ya da içermesi gerektiği kabul edilir:

1° üretimin olabilmesi için gerekli koşulların incelenmesi, ki burada her türlü üretimin ortak temel etkenlerini belirtmekle yetinilir. Ama, gerçekte burada söylenenler, göreceğimiz gibi, bilinen şeylerin yavan yinelenmesinden öte bir değer taşımaz.

2° üretimin gelişmesine azçok elverişli olan koşulların incelenmesi, örneğin Adam Smith'in ilerleyen ya da durgun toplumsal durumu gibi. Özünde bir özetlemeden öte bir değer taşımayan bu bölüme, bilimsel bir nitelik verebilmek için, ayrı ayrı halkların gelişmesi sürecinde değişik*üreticilik derecesi* dönemlerini incelemek gerekiyor: -bu da bizim konumuzun asıl sınırlarını aşan bir incelemedir, ama o sınırlar içine girdiği ölçüde, rekabeti, birikimi vb. açıklayan bölümde ele alınmalıdır. Genel biçimiyle, varılan sonuç, (sayfa 249) bir sanayi halkının, genel olarak tarihin en yüksek noktasına ulaştığı anda üretiminin de en yüksek noktasına ulaşmış olacağı genellemesidir. Ve gerçekten de, bir halk için, esas, kârın değil, kazancın sağlanması olduğu sürece, o halk, sınai doruğa ulaşmıştır. Yankee'lerin İngilizler üzerindeki üstünlüğü, bu anlamda bir üstünlüktür. Ya da şöyle bir sonuca da varılır, bazı ırkların, bazı koşulların, bazı iklimlerin, deniz kıyısında bulunma, toprağın verimliliği vb. gibi bazı doğal koşulların, üretime daha elverişli olduğu sonucuna, bu da şu bilinen şeyin yinelenmesine bizi vardırmaktadır: servetin öznel ve nesnel öğeleri daha yüksek bir ölçüde varoldukları zaman, servet o ölçüde daha büyük bir kolaylıkla yaratılabilir.

Ama bu genel bölümde, iktisatçıların gerçekteki sorunu hiç de bu değildir. Mill'in örneğinde görüldüğü gibi, söz konusu olan, daha çok, üretimi, dağıtımdan vb. farklı olarak, tarihe bağlı bulunmayan sonsuzluğa kadar yürürlükte kalacak olan doğa yasaları içinde hapsedilmiş olarak göstermek, ve bu fırsattan yararlanarak *burjuva* ilişkilerinin, *in abstracto*[4*] kavranan toplumun değişmez doğal yasaları olduğu fikrini el altından ileri sürmektedir. Bütün bu yöntemin bilinçli ya da bilinçsiz olarak güttüğü amaç, işte budur. Dağıtımında ise, bunun tam tersine, insanlar, geniş ölçüde, kendi iradeleriyle hareket edebilirler. Üretim ile dağıtımın bu biçimde kabaca birbirinden ayrılması ve aralarındaki gerçek ilişkinin koparılması bir yana, daha başlangıçta hiç değilse şunu açıkça görmek mümkündür: toplumun değişik aşamalarında dağıtım ne kadar çeşitli olursa olsun, üretimin ortak niteliklerini belirtmek ve *genel olarak insana* uygulanabilen yasaları anabilmek için, bütün tarihsel farkları silmek ya da ortadan kaldırmak gene de mümkündür. Örneğin köle de, serf de, ücretli emekçi de, köle, serf, ücretli olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için, (sayfa 250) belirli bir miktar gıda almaktadırlar. İster haraçla geçimlerini sağlasınlar, ister vergiden, toprak rantından, sadaka ya da öşürden gelirlerini elde etsinler, memur, toprak sahibi, papaz ya da müstecir olsun, bunların hepsi, toplumsal üretimin, kölelerin vb. yasalarından değişik olan yasalara göre saptanan bir hisse alırlar. Bu başlık altına, bütün iktisatçıların koydukları iki başlıca nokta şunlardır: 1° mülkiyet; 2° bu mülkiyetin adalet, polis vb. tarafından güvenliğe alınması. Buna gayet kısaca yanıt vermek mümkündür.

Birinci nokta: Her üretim, belirli bir toplum biçiminin çerçevesi içinde ve onun aracılığıyla doğanın birey tarafından mülk edinilmesidir. Bu anlamda, mülkiyetin (mülk edinmenin) üretimin bir koşulu olduğunu söylemek, bilinen bir şeyin beyanından öteye bir değer taşımaz. Ama, bu noktadan hareket ederek, bir atlayışta, belirli bir mülkiyet biçimine, örneğin

özel mülkiyete geçmeye kalkışmak gülünçtür. (Üstelik bu, bunun karşıtı olan bir biçimi, *ademi-mülkiyeti* de varsaymaktadır.) Tarih bize, tam tersine, ortak-mülkiyet İçinde (örneğin Hintlilerde, İslavlarda, Eski Keltlerde vb.), ilkel biçimi, komünal mülkiyet görünüşüyle daha uzun süre önemli bir rol oynayacak olan biçimi, göstermektedir. Servetin şu mülkiyet biçimi altında mı, yoksa ötekinde mi daha iyi gelişip gelişmediği, burada sözkonusu değildir. Ama hiç bir üretimin olmamasının sözkonusu olamayacağını söylemek ve bunun sonucu olarak, hiç bir mülkiyet biçiminin bulunmadığı bir toplumun olamayacağını iddia etmek, safsatadan başka bir şey değildir. Hiç bir şeyi mülk edinmeyen bir mülk edinme, bir *contradictio in subjecto*'dur.[5*]

İkinci nokta: Edinilen malların vb. güvenlik altına alınması. Eğer bu yavan sözleri gerçek anlamlarına indirgersek, bunların taşıdığı anlam, vaaz verenlerin sandıklarından çok daha derindir. Bu da, her üretim biçiminin kendi öz hukuki ilişkilerin, kendi öz hükümetini vb. doğurduğu(sayfa 251) anlamıdır. Organik bir bütün teşkil eden şeyler arasında olabilen ilişkiler kurmaya kalkmak, bunlar arasında, düşünceden gelme bağlar kurmaya kalkmak, incelik ve anlayış yoksunluğunu ifade eder. İşte böylece, burjuva ekonomistler, örneğin "en güçlünün hak sahibi olduğu" döneme oranla, üretimin modern polis ile daha kolay olduğu muğlak görüşünü benimsemişlerdir. Onların unuttukları şey, "en güçlünün hakkı"nın da, onların "hukuk devleti"nden başka bir biçimde varlığını sürdüren bir hak olduğudur.

Üretimin belirli bir aşamasına karşılık veren toplumsal koşullar henüz şekillenme yolundayken, ya da bunun tersine, yok olma yolunu tutmuşken, elbette ki, değişik derece ve etkide de olsa, üretimde kargaşalıklar meydana gelir.

Özetleyelim: üretimin bütün aşamalarının ortak özellikleri vardır ve düşünce, bunlara, genel bir nitelik tanıma eğilimi gösterir; ama her üretimi kapsadığı iddia edilen genel koşullar, üretimin gerçek tarihsel aşamasının hiç bir bakımdan karşılığı olmayan soyut etkenlerden başka bir şey değildir.

II. ÜRETİM İLE DAĞITIM, DEĞİŞİM, TÜKETİM ARASINDA GENEL İLİŞKİ

Üretim tahlilinde daha ileri gitmeden, iktisatçıların bu konuyla birlikte ele aldıkları ayrı ayrı konuları incelemek gerekir.

İşte kendiliğinden karşımıza çıktığı biçimde fikir şudur: üretimde, toplumun üyeleri, doğanın ürünlerini, insan gereksinmelerine uygun biçimde benimserler (üretirler, biçimlendirirler); dağıtım, bireyin bu ürünlerin bölüşülmesine hangi ölçüde katıldığını belirler; değişim, dağıtımda payına düşen hisseye karşılık elde etmek istediği özel ürünleri ona sağlar; ve ensonu tüketimde, ürünler tatmin, bireysel mülk edinme sağlayan eşya haline gelirler. Üretim, gereksinmelere cevap veren şeyleri yaratır; dağıtım, (sayfa 252) bunları toplumsal yasalara uygun olarak bö1üştürür; değişim, bu bölüştürülen şeyi bir kere daha bölüştürür, ama bu ikinci bölüşme bireysel gereksinmelere uygun olarak gerçekleşir; ve ensonu tüketimde ürün, bu toplumsal hareketin dışına kaçar ve tatmin ettiği bireysel gereksinmenin konusu ve doğrudan doğruya hizmet edeni olur. Üretim, böylece, hareket noktası olarak, tüketim ise bitiş noktası olarak belirir, dağıtıma ve değişime gelince, bunlar, orta süreçtir ki, bu da kökeninde toplumun bulunduğu an olan dağıtım ve kökeninde bireyin bulunduğu an olan değişim olmak üzere ikili bir nitelik taşır. Üretimde kişi nesnelleşir ve kişide de[6*] eşya öznelleşir; dağıtımda, egemen genel belirlenme biçimi olarak üretim ile tüketim arasında aracılık görevini yerine getiren toplumdur; değişimde, birinden ötekine geçişi, bireyin kesin olmayan belirlemesi sağlar.

Dağıtım, bireyin payına düşen ürün oranını (miktarını) belirler; değişim ise her bireyin kendisine dağıtım tarafından ayrılan pay olarak üzerinde hak iddia ettiği ürünleri belirler.

[İktisatçıların öğretisine göre[7*]] üretim, dağıtım, değişim, tüketim, kurallara uygun bir mantıklı kıyaslama teşkil eder; üretim, genel nitelik taşır; dağıtım ve değişim, özeli teşkil eder; tüketim de, bütünün sonuca vardığı tekildir. Kuşku yok ki, burada bir silsile vardır, ama son derece yüzeysel bir silsile. Üretimi genel doğa yasaları belirler; dağıtımı bağlı bulunduğu toplumsal ortam belirler, ve bu da, üretim üzerinde, az ya da çok hızlandırıcı bir etki yapar; değişim, kesin nitelikte bir toplumsal hareket olarak bu ikisi arasında yerini alır, ve yalnızca bir sonuçlanma olarak değil, bir sonal hedef olarak düşünülen en sondaki tüketim fiili ile, gerçekte, başlangıç noktası üzerinde etkide bulunarak, bütün süreci yeniden aştığı durumlar dışında, ekonominin dışındadır. (sayfa 253)

İktisatçıları bir tüm teşkil eden şeyler arasında bağlantıyı barbarca koparmakla suçlayan -içten ya da dıştan- hasımları, ya onlarla aynı alanda yer almaktadırlar, ya da onlardan daha aşağı bir düzeye inmektedirler. İktisatçılara yöneltilen, üretimi kendiliğinden bir amaç saymalarının yanlış olduğu yolunda, dağıtımın üretim kadar önemli olduğunu ima eden eleştiriler kadar yavan bir şey düşünülemez. Bu eleştiri, iktisatçıların dağıtımın üretimin yanında özerk, bağımsız bir alan olarak mevcut olduğu yolundaki anlayışlarına dayanır. Ya da onlar, bu ayrı ayrı aşamaları, teşkil ettikleri birlik içinde ele almadıkları için kınanmaktadırlar. Sanki bu ayrım, gerçekten kitaplara değil de, kitaplardan gerçeğe yansımış gibi, ve sanki burada gerçek ilişkilerin kavramı[8*] değil de fikri kavramların diyalektik dengesi sözkonusuymuş gibi!

A1) ÜRETIM AYNI ZAMANDA TÜKETIMDİR DE

Tüketimin çifte niteliği vardır, nesnel ve öznel: tıpkı çocuk dünyaya getirmenin hayat gücünün tüketimi olduğu gibi, üretimde bulunarak yeteneklerini geliştiren birey, aynı zamanda, bu yeteneklerini sarfetmekte, üretim eylemi esnasında

bunları tüketmektedir. Öte yandan: kullanılan üretim araçları da tüketilmektedir, bunlar yıpranmakta ve (örneğin yakıtın yanması gibi) evrenin unsurlarına dönüşerek dağılmaktadırlar. Aynı şeyi, doğal biçimini ve bileşimini muhafaza etmeyen ve tüketilen ilkel madde için de söyleyebiliriz. Demek ki, üretim eyleminin kendisi de, bütün uğraklarında *(moments),* aynı zamanda, bir tüketim eylemidir de. Zaten iktisatçılar da bunu teslim ediyorlar. Üretimin dolaysız tüketimle özdeş sayılması ve tüketimin üretimle dolaysız biçimde uyuşması, bu, *üretici tüketim* olarak (sayfa 254)adlandırılmaktadır. Üretim ile tüketimin bu özdeşliği Spinoza'nın görüşüne varmaktadır: *Determinatio est negatio.*[9*]

Ama bu üretimi tüketimin belirlenmesi, üretimle aynı kimlik taşıyan tüketimi asıl tüketimden, üretimin daha çok yok edici bir antitezi olarak düşünülen tüketimden ayırdetmek içindir. Şimdi asıl tüketimi ele alalım.

Tıpkı doğada kimyasal öğe ve tözlerin tüketimi, bitkinin üretimi olduğu gibi, tüketim de, aynı biçimde, dolaysız üretimdir. Belli bir şeydir ki, örneğin tüketimin özel bir biçimi olan beslenmede, insan, kendi vücudunu üretir. Ama bu, şu ya da bu tarzda, herhangi bir yandan insanın üretimine katkıda bulunan bütün öteki tür tüketimler için de doğrudur. Tüketici üretim. Ama, diye itiraz ediyor iktisat, tüketimle özdeş olan bu üretim, ilkel ürünün tahribinden meydana gelen bir ikinci üretimdir. Birincisinde, üretici, kendini nesnelleştiriyordu; ikincisinde, tersine, kendini kişileştirenin yarattığı nesnedir. Onun için -üretimin ve tüketimin dolaysız bir birliğini oluşturmakla birlikte- bu tüketici üretim, özünde, asıl üretimden farklıdır. Üretimin tüketimle ve tüketimin de üretimle uyuştuğu dolaysız birlik, bu ikisinin özlerinde, birbirinden ayrı olmalarına engel teşkil etmez.

Demek ki, üretim dolaysız tüketimdir ve tüketim de dolaysız üretimdir. Herbiri, dolaysız kendi karşıtına bürünür. Ama aynı zamanda, bu iki terim arasında, aracı bir hareket de meydana gelmektedir. Üretim, tüketimin aracısıdır ve onun maddi öğelerini yaratır ki, bunlar olmadan üretimin bir nesnesi olamazdı. Ama tüketim de ürünlere, uğrunda üretildikleri özneyi sağlamakla, üretimin aracısı olmaktadır. Ürün, en yüksek tamamlanmasını ancak tüketimde bulmaktadır. Yolcu taşımaya yaramayan bir demiryolu, yani kullanılmayan bir demiryolu, tüketilmez ve ancak olanak (dunamet) alanında bir demiryoludur, gerçeklik (sayfa 255) alanında değil. Üretim olmadan tüketim olmaz. Ama tüketim olmadan da üretim olmaz, çünkü o zaman üretim amaçsız olur. Tüketim, üretimi iki bakımdan üretir 1° Ürün, ancak tüketimde gerçekten ürün olur. Örneğin bir giysi, ancak sırta giyildiğinde gerçekten giysi olur; içinde oturulmayan bir ev, gerçekten bir ev değildir: demek ki, basit doğal nesneden farklı olarak ürün, ancak tüketimde, ürün olarak kendini olurlamakta ancak ürün *olmaktadır.* Ancak tüketimdir ki, ürünü soğururken, ona, ürün olarak son fırça darbesini *(finishing stroke)* vurmaktadır; çünkü üretim, nesnel faaliyet olarak ürün değildir, yalnızca özne için iş gören nesne *(Gegenstqnd)* olarak üründür [tüketim üretimi üretir[10*]]. 2° Tüketim, *yeni* bir üretim gereksinmesini, dolayısıyla, önkoşulu bulunduğu üretimin nedenini, iç devindiricisini yaratır. Tüketim, üretimin devindiricisini yaratır; tüketim, aynı zamanda, üretimin amacını belirleyerek, üretimde iş gören nesneyi de yaratır. Üretimin, maddi biçimiyle, tüketimin konusunu sunduğu ne kadar doğruysa, tüketimin de, iç imaj biçiminde, gereksinme biçiminde, devindirici ve amaç olarak üretimin konusunu *fikir olarak koyduğu* da o kadar doğrudur. Tüketim, üretimin konularını henüz öznel olan bir biçimde yaratır, gereksinme olmadan üretim de olmaz. Ama tüketim, gereksinmeyi yeniden üretir.

Bu çifte niteliği, yönünden [şunlara -ç.] tekabül eder:

1. Tüketimde, maddesini, nesnesini sağlar. Nesnesi olmayan bir tüketim, tüketim değildir; demek ki, bu bakımdan üretim, tüketimi yaratır, üretir.

2. Ama üretimin tüketime sağladığı şey, yalnızca nesne *(Gegenstanci)* değildir. O, tüketimi sonal biçimine sokar, onu sonal niteliğine ulaştırır, son cila (*finish*) ödevi görür. Tıpkı tüketimin ürüne ürün olarak son fırça darbesini vurduğu gibi, üretim de tüketim için aynı şeyi yapar.*İlkönce* (sayfa 256) nesne, genel olarak bir nesne değildir, üretimin kendisinin ona aracılık edeceği,[11*] belirli bir tarzda tüketilecek olan belirli bir nesnedir. Açlık, açlıktır, ama çatal bıçakla yenen pişmiş etle giderilen açlık, ellerden, tırnak ve dişlerden yararlanarak parçalanan ve yutulan çiğ etle giderilen açlıktan değişiktir. Üretimin ürettiği şey, yalnızca tüketimin nesnesi değildir, aynı zamanda, tüketim tarzıdır da, ve bu da yalnızca nesnel değil, aynı zamanda öznel tarzda yapılmaktadır. Demek ki, üretim tüketiciyi yaratır.

3. Üretim, yalnızca gereksinmeye maddi bir nesne sağlamakla yetinmez, maddi nesneye de, bir gereksinme sağlar. Tüketim ilkel kabalıktan kurtulunca dolaysız niteliğini yitirdiği zaman -ve bu ilkellikte zaman kaybetmek de ilkel kabalık aşamasında kalmış bir üretimin sonucu sayılmalıdır-, tüketimin içgüdü olarak aracısı, nesnesidir. Bu nesne için tüketimin duyduğu gereksinme, onun kavranışı tarafından yaratılır. Sanat nesnesi -herhangi bir başka ürün gibi- sanattan anlayabilen ve güzelliğin zevkini duyan bir çevre yaratır. Demek ki, üretim, yalnızca özne için bir nesne yaratmakla yetinmez, aynı zamanda, nesne için bir özne de yaratır.

O halde üretim, 1° ona maddesini sağlayarak; 2° tüketimin tarzını belirleyerek; 3° tüketicide ilkten basit olarak nesneler biçiminde ürün gereksinmeleri yaratarak, tüketimi üretmektedir. Üretim, demek ki, tüketimin nesnesini, tüketim tarzını, tüketim içgüdüsünü yaratmaktadır. Aynı biçimde, tüketim, üretimin amacını belirleyici bir gereksinme biçiminde olmasını sağlayarak üreticinin *yeteneğini* kışkırtır.

Dipnotlar

[2*] Siyasal hayvan. -ç.

[3*] Genel ve yavan fikirler. -ç.

[4*] Soyut olarak. -ç.

[5*] Terimlerde çelişki. -ç.
[6*] Kautsky'nin yayınladığı metinde: tüketimde. -Ed.
[7*] Özgün metne Kautsky tarafından eklenmiştir. -Ed.
[8*] Kautsky burada *Auffassung* (kavram) silzcüğünü yanlışlıkla *Auflösung* (tahlil) diye okumuştur. -Ed.
[9*] Her belirleme yadsımadır. -ç.
[10*] Bu tümcecik özgün metinde bulunmamaktadır. -Ed.
[11*] Kautsky'nin elindeki metinde: yazar. -Ed.

Karl Marks

Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı

ÖNSÖZ

BURJUVA iktisat sistemini şu sırayla inceliyorum: *sermaye, toprak mülkiyeti, ücretli emek, devlet, dış ticaret, dünya pazarı*. İlk üç başlık altında modern bujuva toplumun bölündüğü üç büyük sınıfın iktisadi varlık koşullarını inceliyorum; öteki üç başlığın birbiriyle bağlantısı besbellidir. Sermayeyi ele alan birinci kitabın birinci kısmı, şu bölümlere ayrılmıştır: 1. meta; 2. para ya da basit dolaşım; 3. genel olarak sermaye. İlk iki bölüm, bu kitabın içeriğini oluşturmaktadır. Basılmak üzere değil, kendi aydınlanmam için uzun zaman aralıklarıyla karaladığım ve tasarlanan plan gereğince sistemli olarak hazırlanması koşullara bağlı bulunan monografiler şeklinde materyaller, toplu halde (sayfa 23) önümde bulunmaktadır.

Hazırlamış olduğum bir genel girişi yayınlamıyorum;[1*] çünkü, düşünüp taşındıktan sonra, bana öyle geldi ki, ilkönce tanıtlanması gereken sonuçlar hakkında önceden yargılara varmak, ancak sıkıcı olabilirdi ve beni izleyecek okurun, tekil'den genel'e geçmesi gerekecekti. Buna karşılık, benim kendi ekonomi politik incelemelerimin seyri hakkında bazı bilgiler sunmam, bana, burada, yerinde bir hareket gibi gelmektedir.

Benim uzmanlaşmış çalışmalarımın konusu, felsefe ile tarih yanında ikincil bir bilgi kolu saymış olmama karşın, hukuktu. 1842-43'te *Rheinische Zeitung*'un başyazarı olarak, ilk defa, maddi çıkarlar denen şey üzerine yazı yazmak gibi zor bir yükümlülükle karşılaştım. Renanya Landtag'ındaki orman kaçakçılığı ve toprak mülkiyetinin parçalanması üzerine tartışmalar, o zamanlar Renanya eyaletinin birinci başkanı olan Bay Von Schaper'in, Mosel köylülerinin durumu üzerine*Rheinische Zeitung* ile giriştiği polemik, ve ensonu serbest ticaret ve himayecilik konusundaki tartışmalar, iktisadi sorunlarla uğraşmam için, ilk nedenler oldular. Öte yandan, "öne geçme" yolunda iyi niyetin sık sık bilginin yerini aldığı o dönemde, *Rheinische Zeitung*'da, Fransız felsefesine, sosyalizmine ve komünizmine hafif çalan bir yankı duyulmaktaydı. Ben, bu acemi işine karşı çıktım, ama aynı zamanda, *Allgemeine Augsburger Zeitung* ile giriştiğim bir tartışmada, o zamana kadar yapmış olduğum incelemelerin, Fransız eğilimlerininin asıl niteliği üzerinde herhangi bir hükme varma cesaretini göstermeme olanak vermediğini açıkça itiraf ettim. Bunun yerine gazeteleri için verilmiş ölüm fermanını, gazeteye daha ılımlı bir tutum vererek affettirebileceklerini sanan *Rheinische Zeitung* yöneticilerinin bu hayalinden özenle yararlanmayı, politika sahnesini terketmek (sayfa 24) ve çalışma odama kapanmak için yeğliyordum.

Kafamda biriken kuşkuları gidermek için ilk giriştiğim çalışma, hegelci *Hukuk Felsefesi*'ni eleştirici bir gözle yeniden gözden geçirmek oldu. Bu çalışmanın girişi, Paris'te, 1844'te yayınlanan *Deutsch-Französische Jahrbücher*'de çıkmıştır. Araştırmalarım, devlet biçimleri kadar hukuki ilişkilerin de ne kendilerinden, ne de iddia edildiği gibi insan zihninin genel evriminden anlaşılamayacağı, tam tersine,

bu ilişkilerin köklerinin, Hegel'in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransız düşünürlerinin örneğine uyarak "sivil toplum" adı altında topladığı maddi varlık koşullarında bulundukları, ve sivil toplumun anatomisinin de, ekonomi politiğin içinde aranması gerektiği sonucuna ulaştı. Ben, ekonomi politiği incelemeye Paris'te başlamıştım ve bu incelemeye, Bay Guizot'nun hakkımda verdiği sınırdışı edilme kararı sonucu göçmek zorunda kaldığım Brüksel'de devam ettim. Ulaşmış olduğum ve bir kez ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan genel sonuç, kısaca şöyle formüle edilebilir: Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir (sayfa 25) toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadi üretim koşullarının maddi altüst oluşu ile —ki, bu, bilimsel bakımdan kesin olarak saptanabilir—, hukuki, siyasal, dinsel, artistik ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik şekilleri ayırdetmek gerekir. Nasıl ki, bir kimse hakkında, kendisi için taşıdığı fikre dayanılarak bir hüküm verilmezse, böyle bir altüst oluş dönemi hakkında da, bu dönemin kendi kendini değerlendirmesi gözönünde tutularak, bir hükme varılamaz; tam tersine, bu değerlendirmeleri maddi hayatın çelişkileriyle, toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir. İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar. Çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar. Geniş çizgileriyle, asya üretim tarzı, antikçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, toplumsal-ekonomik şekillenmenin ileriye doğru gelişen çağları olarak*nitelendirilebilirler*. Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin en son uzlaşmaz karşıtlıktaki biçimidir — bireysel bir karşıtlık anlamında değil, bireylerin toplumsal varlık koşullarından doğan bir karşıtlık anlamında; bununla birlikte burjuva toplumunun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddi koşulları yaratırlar. Demek ki, bu toplumsal oluşum ile, insan toplumunun tarih-öncesi sona ermiş olur.

Deutsch-Französische Jahrbücher'de, iktisadi kategorilerin (sayfa 26) eleştirisine katkının dâhice taslağını yayınlamasından beri yazışarak devamlı surette fikir alışverişinde bulunduğum Friedrich Engels, benim vardığım sonuca, başka bir yoldan (*İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* adlı yapıtıyla karşılaştırınız) ulaşmıştı. 1845 ilkyazında, o da gelip Brüksel'e yerleştiği zaman, birlikte çalışmaya ve Alman Felsefesinin bakış açısı karşısında olan kendi bakış açımızı oluşturmaya karar verdik: bu, gerçekte, bizim geçmişteki felsefi bilincimizle hesaplaşmamızdı. Bu planımız, Hegel-sonrası felsefenin bir eleştirisi biçiminde gerçekleşti. Elyazısı, formalar halinde, iki cilt olarak, Vestfalya'daki yayınevi sahibinin elindeydi ki, yeni gelişmelerin, yapıtın basılmasını olanaksız kıldığını öğrendik. Biz, görüşlerimizi açıklığa kavuşturmak olan başlıca amacımıza vardığımız için, elyazısını farelerin kemirici eleştirisine seve seve terkettik. Bu dönemde çeşitli sorunlar üzerine görüşlerimizi kamuoyuna açıkladığımız dağınık çalışmalar arasında, ancak Engels ile birlikte kaleme aldığımız *Komünist Parti Manifestosu* ile benim yayınlamış olduğum *Serbest Ticaret Sorunu Üzerine*'yi belirteceğim. Bizim görüş tarzımızın kilit noktaları, polemik tarzında olsa da, ilk defa olarak bilimsel şekilde 1847'de yayınlanmış olan ve Proudhon'u hedef tutan *Felsefenin Sefaleti* adlı yapıtımda sunuldu. Almanca olarak yazılmış olan ve Brüksel'deki Alman İşçileri Derneğinde konuyla ilgili konferanslarımı toplayan *Ücretli Emek* üzerine incelemenin basımı, Şubat devrimi ve bunun sonucu olarak Belçika'dan sınırdışı edilmem yüzünden yarıda kesildi.

Neue Rheinische Zeitung'un 1848-49'da yayınlanması ve bunu izleyen olaylar, iktisat üzerine incelemelerimi kesintiye uğrattı ve ben, bu konuya, ancak 1850'de Londra'da dönebildim. British Museum'da toplanmış olan ekonomi politiğin (sayfa 27) tarihi ile ilgili malzemenin bolluğu, burjuva toplumun gözlemi için Londra'nın elverişli mevkii ve ensonu Kaliforniya ve Avustralya altınının bulunmasından sonra, burjuva toplumun girer gözüktüğü yeni gelişme aşaması, işe baştan başlamamın ve yeni malzemeyi eleştirici bir anlayışla derinliğine incelemeye karar vermemin nedeni oldu. Bu incelemeler, beni, kısmen kendiliğinden asıl konumdan uzaklaştırır gibi görünen ama gene de üzerinde az ya da çok bir zaman süresi durmam gereken bilgi kollarına doğru yöneltti. Ama bu çalışmaya ayırmak istediğim zamanımı asıl kısaltan şey, para kazanmak amacıyla çalışmak zorunluluğu oldu. İlk İngiliz-Amerikan gazetesi olan *New York Tribune*'deki artık sekiz yılı bulan işim, asıl gazetecilikle ancak istisnai olarak uğraştığım için, incelemelerimin olağanüstü dağılmasının nedeni oldu. Bununla birlikte, İngiltere'de ve Kıtadaki kayda değer iktisadi olaylar üzerine makalelerim, bu gazeteye katkılarım arasında öyle önemli bir yer tutuyordu ki, asıl ekonomi politik biliminin alanına girmeyen pratik ayrıntılar hakkında bilgi edinmek zorunda kaldım.

Ekonomi politik alanındaki incelemelerimin seyri hakkındaki bu taslakla, ben, yalnızca görüşlerimin, nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin ve yönetici sınıfların çıkarcı yargılarıyla ne kadar az uyuşursa uyuşsun, uzun ve özenli incelemelerin sonucu olduklarını göstermek istedim. Ama bilimin eşiğinde, cehennemin giriş kapısında olduğu gibi, şu kurala uymak zorunludur:

Qui si convien lasciare ogni sospetto
Ogni viltà convien che qui sia morta.[2*] (sayfa 28)

Londra, Ocak 1859
KARL MARX

KARL MARX'IN "EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİ"
FRİEDRİCH ENGELS

I

Bütün bilim alanlarında, Almanlar, uzun zamandan beri, öteki uygar uluslarla boy ölçüşebildiklerini ve birçok alanlarda da onlardan daha üstün olduklarını tanıtlamışlardır. Yalnızca bir bilimin doruğunda herhangi bir Alman adına raslanmıyordu: ekonomi politik. Bunun nedeni basittir. Ekonomi politik, çağdaş burjuva toplumun teorik tahlilidir ve bu bakımdan gelişmiş burjuva koşullarını varsayar, ki bu koşullar, Almanya'da, Reform ve Köylü savaşlarından beri ve özellikle Otuz Yıl savaşından beri, yüzyıllar boyunca gerçekleşmemiştir. Hollanda'nın İmparatorluktan ayrılması, Almanya'yı, (sayfa 29) dünya ticaretinden ayırdı ve daha başından onun sanayi gelişmesini en kısır boyutlara indirdi; ve Almanlar, iç savaşların yıkımından zorlukla kurtulup yavaş yavaş kendilerine gelirken, her küçük prensliğin ve imparatorluk baronunun tabilerinin sanayiini bağımlı kıldığı gümrük duvarlarına karşı ve insafsız ticari yönetmeliklere karşı, hiç bir zaman pek yüksek olmayan medeni enerjileriyle direndikleri bir sırada, Almanya kentleri lonca ve soylu baskısı altında hareketsizlik ve kısırlık içinde kıvranıp iflasa

sürüklenirken, bu sırada, Hollanda, İngiltere ve Fransa, dünya ticaretinde başa geçiyorlar, sömürge üstüne sömürge ediniyorlar ve, kömür ve demir madeni yataklarına bütün değerlerini kazandıracak olan buhar sayesinde, İngiltere'nin ensonu modern burjuva gelişmesinin başına geçtiği ana kadar, imalat sanayiini, en yüksek bir açılıp gelişme düzeyine ulaştırıyorlardı. Ama 1830'a kadar Almanya'nın maddi burjuva gelişmesini engelleyen o gülünç derecede eskimiş ortaçağ kalıntılarına karşı savaşım vermek gerektiği sürece, bir Alman ekonomi politiği olamazdı. Almanlar, ancak *Zollverein* kurulduktan sonra, ekonomi politiği *anlayacak* duruma geldiler. Bundan sonra gerçekten Alman burjuvazisine büyük çıkarlar sağlayan İngiliz ve Fransız ekonomisinin ithali başladı. Kısa bir zaman sonra bilginler ve bürokrasi âlemi, ithal olunan bu malzemeyi ele aldılar ve onu, "Alman ruhunun" hiç de lehine olmayan bir tarzda işlediler. Yazı yazma meraklısı kodaman sanayicilerden, tüccarlardan, ağzı kalabalık gevezelerden ve bürokratlardan meydana gelen karmakarışık halitadan öyle bir Alman iktisat yazını meydana geldi ki, yavanlık, kofluk, ukalalık ve intihal bakımından onunla ancak Alman romancılığı boy ölçüşebilir. Pratik amaçlar güden kimseler arasında, ilkönce sanayicilerin himayeci ekolü kuruldu, ki bunlar arasında List, şanlı yapıtı, Kıta ablukası sisteminin ilk teorisyeni olan Fransız Ferrier'den kopya edilmiş olmasına karşın, gene de Alman burjuva iktisat yazının (sayfa 30) en değerli yapıtını meydana getirmiş olan bir otorite sayılmaktadır. Bu eğilim karşısında 1840 ila 1850 yıllarında çocukça ama çıkarlarına uygun bir inançla İngiliz*Freetrader*'lerinin* iddialarını kekeleyerek yineleyen Baltık eyaletleri tüccarlarının serbest değişimci ekolü kuruldu. Ve en sonu iktisat dersinin teorik yanını inceleme görevini yüklenmiş olan okul bilgiçleri ve bürokratlar arasında, Bay Rau gibi eleştirici zihniyetten yoksun kupkuru bitki koleksiyoncuları, Bay Stein gibi bilgin edasına bürünerek yabancı fikirleri sindirilmemiş bir Hegel argosuna çeviren spekülatörler, ya da Bay Riehl gibi "kültür tarihi" tarlasında başak döküntülerini toplayanlar vardı. Sonunda bütün bundan çıkan şey kameralistik** denen devlet memuru sınavlarını geçebilmek için, her hukuk mezununun bilmesi gereken cinsten ve birbirini tutmayan birçok şeyden meydana gelmiş ve üzerinde eklektik bir ekonomik salça gezdirilmiş bir lapaydı.

Almanya'da burjuvazi, okul bilgiçleri ve bürokrasi, İngiliz-Fransız ekonomisinin en ilkel bilgilerini dokunulmaz dogmalar olarak ezberlemeye ve bunlardan bir anlam çıkarmaya çalışırken, Alman proleter partisi sahneye çıkıyordu. Bu partinin teori olarak nesi varsa, ekonomi politiğin incelenmesinin sonucuydu, ve o sahneye çıktığı andan başlayarak, bağımsız Alman iktisat bilimi de doğmuş oldu. Bu Alman ekonomisi, esasında, *tarihin materyalist anlayışına* dayanır, ki bunun başlıca çizgileri, yukarda belirtilen yapıtın önsözünde kısaca açıklanmıştır. Bu önsöz, öz olarak, *Das Volk*'ta yayınlanmıştır ve okur oraya başvurabilir. Yalnızca iktisat için değil bütün tarih bilimleri için (ve doğa bilimleri olmayan bütün bilimler, tarih bilimleridir) devrim yaratan keşif şu tümceyle özetlenebilir:

"Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak, toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır." (sayfa 31)

Tarihte toplumun ve devletin bütün ilişkilerini, bütün dinsel ve hukuki sistemleri, ortaya atılan bütün teorik görüşleri, ancak bunlara tekabül eden çağlardaki maddi hayat koşulları anlaşılırsa ve bu birinciler, maddi koşullardan tümdengelim yoluyla çıkarılırsa, anlamak mümkündür.

"İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir: tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır."

Bu fikir o kadar yalındır ki, kafası idealist önyargılarla doldurulmamış herhangi bir kimse için apaçık bir şeydir. Ama bu, yalnızca teori için değil, pratik için de, tamamen devrimci sonuçlar verir:

"Gelişmelerinin belirli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir *toplumsal devrim* çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. ... Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin en son uzlaşmaz karşıtlıktaki biçimidir — bireysel bir karşıtlık anlamında değil, bireylerin toplumsal varlık koşullarından doğan bir karşıtlık anlamında; bununla birlikte, burjuva toplumun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddi koşulları yaratırlar."

Demek ki, materyalist tezimizi izlemeye devam ettiğimiz ve onu bugüne uyguladığımız anda,

muazzam bir devrimin bütün çağların en büyük devriminin perspektifleri gözümüzün önünde açılmaktadır.

Ama, yakından bakıldığında, insanların bilincinin onların varlığına bağımlı olduğu ve bunun tersinin doğru olmadığı şeklindeki görünüşte bu kadar yalın bir fikir, daha ilk sonuçlarıyla, üstü en örtülü olanı dahil her türlü idealizm ile doğrudan (sayfa 32) doğruya cepheden çatışır. Bu görüş, tarihsel nitelik taşıyan bütün geleneksel ve alışılagelmiş kavramları reddeder. Bütün o geleneksel siyasal muhakeme tarzı yoktur; burjuva ulusçuluğunun savunucuları, böyle onur kırıcı bir dünya anlayışının karşısında öfke ile dikilirler. Onun için yeni görüş tarzı, yalnızca burjuvazinin temsilcilerinin değil, *özgürlük, eşitlik, kardeşlik*, sihirli formülü ile dünyayı ayaklandırmak isteyen Fransız sosyalistlerinin kitlesi üzerinde de şok tesiri yapıyor. Ama asıl küplere binen Almanya'nın kaba demokrat yaygaracıları oldu. Ama gene de bunlar, çalıntı yoluyla, yeni fikirleri, az rastlanır bir anlayış yeteneksizliği ile istismar etmeye kalkıştılar.

Tek bir tarihsel örnek üzerinde olsa bile, materyalist anlayışın geliştirilmesi, yıllar süren dingin bir bilimsel çalışmayı gerektirirdi, çünkü besbelli ki, burada, basit tümcelerle bir sonuç almak mümkün değildir ve böyle bir sorunu çözüme bağlayabilmek için, eleştirici bir tarzda ayıklanmış ve tam bir ustalıkla kavranmış büyük bir tarihsel malzeme kitlesi gereklidir. Şubat devrimi, partimizi, politika sahnesine çıkardı ve böylelikle onun salt bilimsel amaçlarla eylemi olanaksız hale geldi. Bununla birlikte, temel anlayışı partinin bütün yayınları içinde bir kılavuz olarak arayıp bulmak mümkündür. Bütün bu yayınların içinde, her özel durumda, eylemin, daima, doğrudan doğruya maddi dürtülerden nasıl doğduğu, eyleme eşlik eden sözlerden değil de, tersine, tıpkı siyasal eylem ve onun sonuçları gibi, siyasal ve hukuki sözlerin maddi dürtülerden nasıl çıkarıldığı gösterilmiştir.

1848-49 devriminin yenilgiye uğramasından sonra, Almanya'daki hareketi dışardan etkilemek gittikçe olanaksızlaşınca, partimiz, muhaceretin o hileli davalarını, mümkün olan biricik eylem alanında, vülger demokrasiye bıraktı. Muhaceretin temsilcileri, bir gün saçsaça başbaşa gelerek, ertesi gün öpüşüp koklaşarak, daha ertesi gün de bütün kirli çamaşırlarını dünyanın gözü önünde yıkamaya kalkarak mutluluk (sayfa 33) içinde didişirlerken, Amerika'da bir uçtan bir uca dilendikten sonra hemen ardından elde edilen birkaç talerin üleşilmesinde yeni skandallar yaratırlarken, partimiz, bilimsel çalışma için biraz zaman bulabildi. Ve partimizin işlenmesi büyük emekler gerektirecek olan bir teorik temele, yeni bir bilimsel anlayışa sahip olmak gibi bir üstünlüğü vardı; muhaceretin "büyük adamları" kadar aşağılara düşmemek için, bu kadarı yeterdi.

Sözkonusu bilimsel çalışmaların ilk ürünü, bu kitaptır.

II

Böyle bir yapıtta, iktisadın birbirinden tecrit edilmiş bölümlerinin eleştirisi, tartışma konusu olan şu ya da bu iktisadi sorunun ayrı olarak incelenmesi sözkonusu olamaz. Yapıt, tersine, iktisat biliminin bütün çapraşıklığıyla sistema-tik sentezine varmayı, burjuva üretimin ve değişimin yasalarının tutarlı bir incelemesini amaç edinmektedir. Burjuva iktisatçıları, bu yasaların yorumcusu ve savunucusundan başka bir şey olmadıklarına göre, bu inceleme, aynı zamanda, bütün iktisadi yazının da bir eleştirisidir.

Hegel'in ölümünden beri bir bilimi kendi iç bağlantıları içinde inceleyip geliştirmeye girişilmedi. Resmî hegelci okul, ustanın diyalektiğinin ancak en basit yöntemlerinin kullanılmasını benimsemişti ve bunu da çok defa gülünç bir beceriksizlikle uyguluyordu. Hegel'den bu okula kalan bütün miras, her konunun suni olarak inşa edilmesine yarayan basit bir rutinden, olumlu fikir ve bilgilerin yokluğunu gidermekten, yani yer doldurmaktan, sözcük ve üslup oyunlarından ibaretti. Böylece öyle bir noktaya varıldı ki, Bonn'lu bir profesörün dediği gibi, bu hegelciler, hiçbirşeyi anlamadıkları halde, her şey üzerinde yazabiliyorlardı. Ve gerçekten de öyleydi. Bununla birlikte, bu baylar, kendi kendilerini beğenmişliklerine karşın, gene de zayıflıklarının (sayfa 34) öylesine bilinciydekiler ki, büyük görevlerden mümkün olduğu kadar uzak duruyorlardı; eski bilgiçlik bilimi, olumlu bilgisinin üstünlüğü

sayesinde, kendi alanında hükümrandı; ve en sonu Feuerbach, kurgul düşüncenin değersizliğini açıkladığı zaman, aşırı Hegel hayranlığı yavaş yavaş yok oldu ve sanıldı ki, sabit kategorileriyle eski metafiziğin bilimde egemenliği yeniden başlayacaktır.

Bu durumun elbette bir nedeni vardı. Salt lafazanlıklar içinde kaybolan Hegel mirasçılarının düzenini, doğal olarak, bilimin olumlu yanının biçimsel yanına üstünlük sağladığı bir dönem izledi. Ama aynı zamanda, Almanya, olağanüstü bir enerjiyle, 1848'den bu yana meydana gelen güçlü burjuva gelişmesine uygun olarak doğa bilimlerine sarıldı; ve spekülatif eğilimin hiç bir zaman etkili olamadığı bu bilimler moda olunca, Wolff'un en aşırı yavanlıkları dahil, eski metafizik düşünce tarzı da yeniden yaygınlaştı. Hegel artık unutulmuştu, doğa bilimlerinde yeni materyalizm gelişti, ki ilkesel olarak bu, 18. yüzyıl doğa bilimleri materyalizminden pek az farklıdır ve birincinin ikinciye üstünlüğü, yalnızca özellikle kimya ve fizyoloji alanlarında çoğunlukla daha zengin bilimsel malzemeye sahip olmasındandır. Burada Büchner ve Vogt'ta ve hatta bağnaz foyerbahçı geçinen ve en basit kategorilerde en eğlendirici bir biçimde kendi kendini mat eden Moleschott'ta bile, en aşırı yavanlığa kadar yinelenen Kant-öncesi dönemin dargörüşlü burjuva düşünüş tarzını bulmaktayız. Burjuva sağduyusunun sakat beygiri, varlığı olaydan, nedeni sonuçtan ayıran çukur önünde, elbette ki, ne yapacağını bilmeyerek durur kalır; ama insan, soyut düşüncenin engebelerle dolu alanında dörtnala at sürüp avlanmaya çıktığı zaman, kötü bir beygire binmemeye dikkat etmelidir.

Demek ki, burada kendiliğinde ekonomi politikle bir ilişiği olmayan başka bir sorunun çözümüyle karşı karşıyayız. Bilimi nasıl ele alacağız? Bir yanda, Hegel'in bıraktığı yerde (sayfa 35) duran tamamen soyut "kurgul" biçimde hegelci diyalektik vardı; öte yanda, burjuva iktisatçılarının, bağlantısı ve fikir silsilesi olmayan o koca kitaplarını yazarken dayanmış oldukları yeniden moda olmuş Wolff tarzı, özünde metafizik yöntem vardı. Bu ikincisi, Kant tarafından ve özellikle Hegel tarafından teorik bakımdan öylesine yıkılmıştı ki, pratikte, varlığını sürdürmesi, ancak tembellikten ve bir başka *yalın* yöntemin yokluğundan ötürü olabilirdi. Öte yandan, Hegel yöntemi, *mevcut* şekliyle, kesin olarak kullanılamazdı. Bu yöntem, özünde, idealistti ve burada sözkonusu olan, bütün daha önceki dünyaya anlayış tarzlarından daha materyalist olan bir anlayış tarzının geliştirilmesiydi. Hegel yöntemi, salt fikirden hareket ediyordu. Burada ise, en inatçı gerçeklerden hareket etmek zorunluluğu vardı. Kendi itirafıyla "hiçten gelen ve hiçle hiçe giden" bir yöntem, bu biçimiyle hiçbir işe yaramazdı. Bununla birlikte, bu yöntem, hiç değilse dayanılabilecek olan elde mevcut bütün mantıki malzemenin biricik parçasıydı. Onu eleştirmemişlerdi, böyle bir işin üstesinden gelememişlerdi. Büyük diyalektikçinin hasımlarından hiçbiri, onun heybetli yapısında bir yarık meydana getirememişti; ve bu yöntem, hegelci okul ondan yararlanmasını bilmediği için yokolup gitmişti. Demek ki, yapılacak şey, her şeyden önce, Hegel'in yöntemini kesin bir eleştiriye tabi tutmaktı.

Hegel'in düşünce tarzını bütün öteki filozofların düşünce tarzından ayırdeden şey, bu düşünce tarzının temelini oluşturan o muazzam tarihsel anlamdı. Biçim ne kadar soyut ve ne kadar idealistçe olursa olsun, düşüncesinin geliştirilmesi, gene de her zaman dünya tarihinin gelişmesine paralel düşüyordu, ve bu dünya tarihi, sorunun özünü tam olarak ifade etmek gerekirse, onun düşüncesinin mihenk taşı olmalıdır. Böylelikle tam ve doğru ilişki, tersine, başaşağı döndürülüyorsa da, bu düşüncenin gerçek içeriği, gene de felsefenin bütün alanlarına nüfuz edebiliyordu, ve üstelik Hegel'i kendi (sayfa 36) tilmizlerinden ayırdeden bir şey de onun, bütün çağların en bilgin kafalarından birini taşımasına karşılık, berikilerin bilgisizlikleriyle göze çarpmalarıydı. Tarihte bir iç gelişme, zincirleme bir iç bağlantı olduğunu tanıtlamayı deneyen ilk adam Hegel'dir, ve onun tarih felsefesindeki birçok şey, bugün bize ne kadar tuhaf gelirse gelsin, onu izleyenleri, hatta ondan sonra tarih üzerinde genel muhakemeler yürütmeye kalkışanları kendisiyle kıyasladığımızda, temel anlayışının yüce niteliği bugün de hayranlığa layıktır.*Phénoménologie*'sinde, *Estetik*'inde, *Felsefe Tarihi*'nde, heryere tarihin bu yüce anlayışı girer, ve her yerde konu, tarihsel tarzda, soyut olarak başaşağı edilmiş olsa da, tarih ile belirli ilişkisi içinde incelenir. Büyük yankıları olan bu tarih anlayışı, yeni materyalist görüş tarzının doğrudan doğruya teorik önkoşulu oldu. Ve böylelikle mantık yöntemi içinde bir hareket noktası oluşturdu. Eğer bu kaybolmuş diyalektik, "salt fikir" açısından böyle sonuçlara varabilmişse, ve eğer kendisinden önce gelen bütün mantığın ve bütün metafiziğin zahmetsizce hakkından gelebilmişse, bunun, herhalde sofizmden, kılıkırk yarmadan öte bir şey olması gerekirdi. Ama, önünde bütün resmî felsefenin gerilemiş olduğu ve şu anda da gerilediği bu yöntemin eleştirisi az iş değildi.

Hegel'in mantığından onun bu alandaki gerçek buluşlarını içinde saklayan çekirdeği çıkarma ve idealist örtülerinden arındırarak, diyalektik yöntemi, düşünce gelişmesinin biricik doğru şekli olabileceği saf biçiminde ortaya çıkar-mak işini başarabilecek tek adam, Marx idi. Marx'ın ekonomi politiğin eleştirisinde temel görevini yerine getiren yöntemi geliştirmesini, biz, önem bakımından, esas materyalist dünya anlayışından hiç de daha az önemli olmayan bir sonuç saymaktayız.

Ama yöntem elde edilince, ekonominin eleştirisine iki tarzda yaklaşmak mümkündür: tarihsel bakımdan ya da (sayfa 37) mantık bakımından. Tarihte olduğu gibi, tarihin yazına yansımasında da, gelişme, genellikle daha basit ilişkilerden daha karmaşık ilişkilere doğru ilerleme kaydeder; ekonomi politiğin yazılı tarihteki seyri, eleştiriye yol gösterebilecek olan doğal bir yön gösterici olabilirdi ve bütünüyle iktisadi kategoriler, mantıki gelişmedeki sırayla ortaya çıkabilirlerdi. Bu biçim, görünürde, daha açık olma üstünlüğüne sahiptir, çünkü izlenmekte olan şey, *gerçek* gelişme değil midir? Ama bu biçimin gerçekte biricik üstünlüğü, yapıtın herkes tarafından daha kolayca anlaşılır olabilmesiydi. Tarih çok kere sıçramalarla ve zikzaklarla ilerleme kaydeder ve onu her yerde izlemek gerekir ki, bu da, yalnızca pek önemli olmayan birçok malzemenin ele alınmasını zorunlu kılmakla kalmaz, aynı zamanda, düşünce zincirinin de sık sık kesintiye uğratılmasını gerektirir; üstelik burjuva toplumun tarihini yazmadan, ekonominin tarihini yazmak mümkün değildir ve bu durumda çalışmanın sonu gelmez, çünkü bu konuda daha önce yazılmış yapıtlar yoktur. Demek ki, ekonominin eleştirisini incelemede biricik elverişli tarz, mantıki tarzdır. Ama bu tarz, gerçekte, yalnızca tarihsel seyrin soyut ve teorik bakımdan tutarlı bir biçimde biçimden ve tersi raslantılardan arındırılmış tarihsel tarzdan başka bir şey değildir. Fikirler zinciri, sözkonusu tarihin başladığı şeyle başlamalıdır, ve bunun sonraki gelişmesi, tarihsel seyrin soyut ve teorik bakımından tutarlı bir biçimde yansımasından başka bir şey olmayacaktır; bu, düzeltilmiş bir yansıma olacaktır, ama her anın gelişmesinin tam olgunluğa vardığı noktadan, klasik saflığı içinde müşahede edilebilmesiyle, bizzat tarihin gerçek seyrinin sunduğu yasalar gereğince düzeltilmiş bir yansıma olacaktır.

Bu yöntemle hareket noktamız, ilk ilişkidir ve bizim için tarihsel bakımdan pratik olarak mevcut olan en basit ilişkidir, yani burada, önümüze çıkan ilk iktisadi ilişkiden hareket etmekteyiz. Bu ilişkiyi tahlil ediyoruz. Bunun bir ilişki olmasından çıkan sonuç şudur ki, bu ilişkinin (sayfa 38) *biri ötekiyle bağıntısı olan* iki yönü vardı. Bu her iki yön de, kendi içinde incelenir; bundan, ikisinin birbirine karşı davranış tarzı, karşılıklı etkileri çıkar. Bundan çözüm bekleyen çelişkiler doğacaktır. Ama, burada, yalnızca kafamızın içinden geçen soyut bir akli süreci incelemediğimiz için, tersine, sözkonusu olan herhangi bir anda geçen ya da hâlâ gerçekten yer almakta olan bir süreci incelediğimiz için, bu çelişkiler de, pratikte gelişmiş olacaklar ve besbelli ki, çözümlerini de pratikte bulacaklardır. Biz, bu cins çözüme bağlı kalacağız ve göreceğiz ki, bu çözümü sağlayan şey, iki karşıt yanın, bundan böyle, geliştirmemiz gerekecek olan yeni bir ilişkinin şekillenmesi olmuştur vb..

Ekonomi politik, *meta* ile, [yani] ürünlerin ya bireyler tarafından ya da ilkel topluluklar tarafından birbirleriyle değişildikleri anda başlar. Değişime giren ürün, meta olur. Ama ancak, o *şeye*, ürüne, iki şahıs ya da iki topluluk arasındaki bir *ilişki*, burada artık tek bir şahısta birleşmeyen üretici ile tüketici arasındaki ilişki eklendiği içindir ki, o şey, bir metadır. İşte burada, daha başlangıçta, özel nitelikte bir olay ile karşı karşıyayız ki, bu, ekonomide bir boydan bir boya her yerde bulunmaktadır ve burjuva ekonomistlerinin kafalarında büyük karışıklıkların nedeni olmuştur: iktisat, nesneyi incelemez, insanlar arasındaki ilişkileri ve son tahlilde, sınıflar arasındaki ilişkileri inceler; oysa bu ilişkiler her zaman, *nesneye bağlıdırlar ve nesne gibi gözükürler*. Bazı tek tek hallerde, bulanık bir şekilde olmakla birlikte, şu ya da bu iktisatçı tarafından görülebilen bu zincirleme bağlantıyı, ekonominin tümü için ilk keşfeden ve böylelikle, şimdi artık bizzat burjuva iktisatçıların bile anlayabileceği şekilde en çetin sorunları basitleştiren ve açıklığa kavuşturan Marx'tır.

Eğer biz, şimdi metaya iki ayrı yönünden bakarsak, ve özellikle metaya, ilkel iki topluluğun doğal değişim ticareti içinde ilkten güçlükle geliştiği şekliyle değil de, tam gelişmiş (sayfa 39) şekliyle bakarsak, meta, karşımıza, kullanım-değeri ve değişim-değeri olarak iki görüş açısından çıkar, ve bu an iktisadi tartışmalar alanına girmiş oluruz. Alman diyalektik yönteminin şu andaki gelişme aşamasında, yavan ve yüzeysel eski metafizik yönteme üstünlüğünü, hiç değilse ortaçağın taşıt araçlarına kıyaslandığı zaman demiryolununki kadar üstünlüğünün bir örneğini görmek isteyen kimse, Adam Smith'i ya da otorite sayılan herhangi bir resmî iktisatçıyı okusun ve bu bayların değişim-değeri ile

kullanım-değerini nasıl işkencelere tabi tuttuğunu, bunların, bu ikisini birbirinden belirli özellikleriyle ayırdetmede nasıl büyük güçlüklerle karşılaştıklarını görsün; ve sonra da bunu, Marx'ın yalın ve açık tahliliyle karşılaştırsın.

Değişim-değeri ile kullanım-değeri geliştirildi mi, meta, *değişim süreci* içinde göründüğü şekilde, bu ikisinin birliği olarak ifade edilmiş olur. Bundan ne gibi çelişkilerin doğduğunu anlamak için 20-21. sayfalar okunsun.* Biz ancak belirtelim ki, bu çelişkiler, yalnızca teorik, soyut bir önem taşımazlar, doğrudan doğruya değişim ilişkisinin, basit değişim ticaretinin niteliğinden gelme güçlükleri, değişimin bu kaba saba ilk biçiminin zorunlu olarak vardığı olanaksızlıkları yansıtırlar. Bu olanaksızlıklar, bütün öteki metaların değişim-değerlerini ifade etme vasfının özel bir metaya —*paraya*— devredilmesiyle çözümlenir. Bu durumda para ya da basit dolaşım, ikinci bölümde incelenmektedir, şu bakımlardan: 1. *değerlerin ölçüsü* olarak para, ki bu, para olarak ölçülen değerin —*fiyatın*— daha tam ve doğru olarak belirlenmesini sağlar; 2. *dolaşım aracı* olarak para; ve 3. her iki belirlenmenin de birimi olarak, bütün burjuva maddi servetini temsil eden *gerçek para*. Birinci fasikülün inceleme konusu burada sona ermektedir ve paranın sermayeye dönüşümü, ikinci fasiküle bırakılmaktadır.

Görüldüğü gibi, bu yöntemle, mantıksal sergileme salt (sayfa 40) soyutlama alanında kalmak zorunda değildir. Tam tersine, burada, tarihsel örneklerle, gerçekle sürekli temas gereklidir. Bunun içindir ki, yapıtta kanıt olarak gösterilen örnekler bol ve çeşitlidir, bunlar toplumsal gelişmenin değişik aşamalarındaki gerçek tarihsel seyre atıflar şeklinde olsun, ya da iktisadi ilişkiler belirlenmelerinin, daha başından izlediğimiz açık ve seçik tahlilinin yer aldığı iktisat yazınına atıflar şeklinde olsun, az veya çok dargörüşlü ya da karışık değişik kavrayış tarzlarının eleştirisi, böylece, esas olarak, mantıksal sergilemenin içinde verilmiş olmaktadır ve bu bakımdan bu konu kısa tutulabilir.

Bir üçüncü yazımızda, yapıtın iktisadi içeriğini inceleyeceğiz.[3*] (sayfa 41)

FRİEDRİCH ENGELS

Dipnotlar

[1*] Marx'ın yayınlamadığı, 1857'de yazılmış olan bu giriş kısmı, bu kitabın içinde "Ekonomi Politiğin Eleştirisine Giriş" adı ile yayınlanmıştır.

[2*] [Burada bütün kuşkular kovulsun
Ve burada her türlü kaygı yok olsun]
(Dante, *İlahi Komedya*)

[3*] Bu makale, Marx'ın, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı adlı yapıtının eleştirisidir. Engels bu yapıtı, proletaryanın partisinin önde gelen bir bilimsel başarısı ve proletaryanın bilimsel dünya görüşünün işlenmesinde önemli bir aşama olarak betimlemektedir. Bu eleştiri makalesi tamamlanamamıştır. Yalnızca ilk iki kısmı yayınlandı, Engels'in kitabın iktisadi içeriğini ele almayı arzuladığı üçüncü kısım, bu makaleleri yayınlayan gazetenin yayınına son vermesi yüzünden basılamadı. Bu üçüncü kısmın elyazmaları bulunamamıştır.